

УДК 342.34(477) «712»

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1296492>

orcid.org/0000-0001-7634-1168

Петро Кравченко, Анатолій Мельник

КРАВЧЕНКО Петро Анатолійович – доктор філософських наук, професор, декан історичного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. Сфера наукових інтересів – соціальна філософія та філософія історії, проблеми сучасної політичної культури.

МЕЛЬНИК Анатолій Іванович – доктор філософських наук, заслужений працівник освіти України. Сфера наукових інтересів – соціальна філософія та філософія історії, політична культура суспільства.

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ

Стратегія демократичного розвитку полягає в утвердженні демократичних цінностей, збалансованої й ефективною взаємодії гілок влади, подоланні конфліктності суспільства, вирішенні економічних проблем. Найголовніше завдання нинішнього моменту – це оптимізація процесу створення демократичної, народної влади, яка була б єдиною у відстоюванні докорінних українських інтересів у внутрішній і зовнішній політиці, поєднувала б національний і світовий досвід демократизації суспільного життя. Основне питання демократизації українського суспільства – це створення сприятливих умов реалізації прав і свобод людини з одночасним виконанням її обов'язків.

Ключові слова: бюрократизація управління, влада, досвід, закон, історія, політична і правова культура, стратегія розвитку.

Сьогодні Україні вже не можна посилаючись на тяжке минуле і на невизначене майбутнє. Майже три десятка років вона сама господар своєї історичної долі. Але до цього часу в країні працюють радянські стереотипи про щасливе життя в СРСР, незважаючи на десятки мільйонів закатованих, на голодне і холодне життя, на відсутність якісного одягу, житла тощо. До цього часу ідеологічно не визначено, яку ж державу ми будемо, немає стратегії розбудови незалежної держави.

© П. А. Кравченко, 2018

Анексія Росією Криму, затяжна війна на сході України та внутрішні конфлікти дестабілізують політичне, економічне і культурне життя.

Україна не може подолати негативне минуле, як, наприклад, країни Прибалтики, хоча причини падіння СРСР очевидні: неефективна економіка, низький рівень життя, тоталітарний політичний режим, який проводив терористичну політику по відношенню до свого народу, ілюзорна, утопічна ідеологія, яка обіцяла те, що нездійснене: рай на Землі без усяких реальних підстав. Якби сучасний український громадянин прочитав рішення XX – XXI з'їздів КПРС, він би багато сміявся. На кінець 80-х років XX століття нам обіцяли в усіх сферах безкоштовний достаток, і «комуністичну людину», а маємо дикий капіталізм, дезорієнтовану людину і величезний відтік молоді на захід з метою пошуку кращої долі та роботи.

Так звана «свідома розбудова комунізму» не відбулася не тільки тому, що більшовицька бюрократія стала новим правлячим класом, який експлуатував народ і державу, не тільки тому що «соціалістична держава» виснажувала себе в експорті «пролетарських революцій», не тільки тому, що соціалістична економіка виявилася неефективною, а й ще тому, що народ не став справжнім творцем своєї історії, а ідеологія, яка це обіцяла, виявила свою практичну неспроможність. Тут ми розглядаємо ідеологію не тільки як сукупність міфів, утопій, що живлять прогресистські утопічні проекти перебудови суспільного життя, але й як форму реальної духовної мотивації практичної діяльності з реалізації позитивних цінностей рівності, справедливості, які частково проповідував марксизм-ленінізм.

Але історично вийшло так, що у всіх формах «соціалістичного» тоталітаризму, соціального романтизму, прожектерства утопія бере гору над раціонально-практичним змістом у поглядах на історію, інтерпретує історію у своїх цілях, орієнтує діяльність людей на здійснення красивого, але не реального майбутнього. На нашу думку, соціалістичну систему розвалили не стільки імперіалісти, і зовсім не Б. Єльцин, Л. Кравчук і С. Шушкевич. Вона програла змагання з капіталістичною системою і розвалилася. Під вагою своїх власних проблем, які розв'язати у принципі не могла. Зовнішній фактор – глобальне протистояння США і СРСР – відігравав другорядну роль, хоча й важливу (Див.: М.В.Попович. Червоне століття) [1].

Аналізуючи причини розвалу соціалістичної системи, слід відзначити, по-перше, СРСР стратегічно програв капіталістичним США та їхнім союзникам не тому, що у соціалістичного табору було менше матеріально-технічних ресурсів і був гірший людський матеріал. А тому, що, як ми підкреслили раніше, була неправильна суспільна

теорія, яка лежала в основі економічної і політичної стратегії. Комунізм – це не тільки ідеологічна утопія, але й економічна, політична, моральна. По-друге, наука в СРСР, особливо суспільна, була зорієнтована не на реальні потреби та інтереси населення, а на ілюзорні – перемоги в світовій революції. Тому суспільне виробництво головним чином було зорієнтовано на військову перемогу, а не на перемогу за рівнем життя населення. По-третє, розвал соціалістичного табору в той же час не призвів до науково вивірених стратегій постсоціалістичних країн ні в економіці, ні в політиці, ні в духовно-культурних сферах. Усі країни, в тому числі Україна, важко шукають шляхи в майбутнє, а деякі з них до цього часу знаходяться в ситуації вибору стратегій розвитку. По-четверте, українське суспільство зі скептицизмом оцінює результати функціонування ринкової економіки в країні, особливо результати розподілу власності між членами суспільства і рівень диференціації в рівні доходів громадян. Держава значною мірою регулює рівень доходів, особливо рівень зарплат, пенсій, стипендій, допомоги соціальним аутсайдерам і тимчасово непрацюючим громадянам. Ці проблеми піддані детальному аналізу Л.Г.Лук'яненком у праці «Де ти, доле України?» [2].

Отже, хоч ринок, безумовно, є могутнім і ефективним механізмом погодження індивідуальних інтересів, однак регулююча функція поки що не зовсім правової, соціальної держави суттєво не знижується, особливо в площині «суспільство – держава – особа» і в сфері соціальних відносин. Регулююча функція держави зберігається і в розвинених суспільствах, і в так званих суспільствах перехідного типу. Наприклад, найбільш успішні в економічному розвитку постсоціалістичні країни – Польща, Угорщина, Чехія, Словачія, Хорватія, Словенія, незважаючи на ліберально-ринкову риторику більшості теоретиків, скеровують 40-45% на соціальні цілі.

Закономірне питання: яке відношення ці тези мають до економічних, політичних і культурних реалій в Україні? Безпосереднє. Так, у нашому суспільстві попередні роки спостерігалось економічне зростання, стабілізувалася фінансова сфера, почав повільно зростати життєвий рівень населення. Але вал економічної кризи, революційні події та війна, відкинули економіку нашої держави на багато років назад. Це зайвий раз підтверджує наявність нестабільності та складних внутрішніх проблем і протиріч в Україні.

Практика показує, що Україна виявилась найбільш вразливою за наслідками сучасної кризи. Одною з причин цього, на нашу думку, є величезний розрив між теорією і практикою, небажання політичної еліти прислуховуватися до еліти наукової, відсутність у політичному істеблішменту державної волі, патріотизму, наполегливості у впрова-

дженні політичних і економічних реформ. Проаналізувавши сучасну соціально-політичну та економічну ситуацію в Україні можна справедливо констатувати: 1) Україна переживає глибоку соціально-економічну та політичну кризу; 2) Україна завершила перший етап проголошення незалежності, але запізнилася з переходом до етапу соціально-економічного влаштування; 3) Україна не має цілісної та ефективної системи влади; 4) перед Україною гостро стоїть проблема вибору форм державного правління; 5) Україна як держава не стала органічною системою; 6) Україні не вдалося уникнути «дитячої хвороби» державності; 7) Україна не визначилася з концептуальними засадами подальшого суспільного розвитку. Окрім того, визначається тенденція посилення соціального напруження та настроїв невпевненості і зневіри.

Можна висновувати, що, на жаль, актуальність вище зазначених проблем залишається для України майже незмінною.

Особливе занепокоєння викликає рівень демократії в суспільстві, розвиток освіти, науки, культури, медицини, які теж недостатньо розвинені. Невирішені економічні, політичні, освітянсько-наукові і культурні проблеми не дозволяють сьогодні оптимістично оцінювати ситуацію в Україні і вимагають прийняти скореговані стратегічні рішення в різних сферах суспільного життя. При цьому визріла думка більшості економічних, політичних і духовних еліт, що такі рішення будуть ефективними тільки у випадку: а) збереження стабільності в країні; б) консолідації нації на базі пануючих у суспільстві уявлень про внутрішньополітичні і зовнішньополітичні цілі; в) при достатній політичній волі всіх гілок влади; г) при сприятливій щодо України міжнародній ситуації. Більшість цих умов існує реально.

В економічній сфері ліберальна стратегія реформ не повинна суперечити створенню «мережі соціальної безпеки», щоб не допустити дарвінівської боротьби за існування. Тому соціальна політика держави повинна бути помітною і результативною. «Тіньова економіка», переведення величезних коштів у офшори, корупція, розкрадання державної і колективної власності повинні бути якщо не подолані, то суттєво зменшені. Але, безумовно, повинна бути подолана мораль, яка схвалює ці негативні явища: «усі крадуть!»

Бажано, щоб була досягнута згода щодо пріоритетів розвитку. Кожен із представників влади, опозиції, науки й освіти має право дотримуватись будь-яких ціннісних установок щодо шляхів розвитку. Але некоректною є позиція, коли з ідеологічних міркувань одному шляху розвитку приписуються всі «плюси», а іншому – усі «мінуси». Надмірна ідеологізація й політизація економічних стратегій – хибна позиція. Це відомо всім поміркованим людям і перевірено історичною практикою.

Важливо також розуміти, що модернізація України не може відбуватися без модернізації держави, без реформування законодавчої, виконавчої і судової влад.

Так, у попередні роки політичний розвиток здійснювався під впливом трьох установок:

- зміцнення ролі президента в системі влади й у проведенні зовнішньої політики;
- відведення Верховній Раді й політичним партіям другорядної ролі;
- обмеження повноважень регіональних органів влади й органів самоврядування в економічній і політичній сферах.

Це забезпечувало політичну стабільність у країні, але не сприяло розвитку демократії. Тому ці проблеми були предметом широких дискусій як між владою й опозицією, так і в середині владних і опозиційних структур.

Після президентських виборів і подій навколо парламентських виборів дискусія частково згасла, хоча деякі питання залишилися не вирішеними теоретично й практично.

По-перше, у загальному плані досягнуто згоди, що потрібен перерозподіл повноважень між Президентом, Урядом і Верховною Радою України. Але є велика різниця в підходах політичних партій, науковців, груп політичних еліт на межі цього перерозподілу. Крім того, є група депутатів Верховної Ради, які вважають, що голосування по політичній реформі не відповідало Конституції України, оскільки не було здійснено постатейне голосування й зміни до Конституції голосувалися в пакеті з доповненнями до Закону «Про вибори Президента України».

По-друге, законодавчо не визначені функції різних інститутів центральної й регіональної влади, а також до цього часу не діє Закон «Про місцеве самоврядування».

По-третє, правова реформа загальмувала. Без неї модернізації держави не досягнути.

Повноцінна і чесна політична конкуренція є основою демократії і важливим стимулом суспільного розвитку. Причому конкуренція не стільки окремих осіб, скільки проектів суспільного розвитку. Без цього держава не зможе бути мотором модернізації країни. Отже, суспільству потрібно зрозуміти, що держава не може бути невирішеною проблемою країни, вона повинна стати засобом розв'язання проблем модернізації країни. Провідна роль держави в модернізації процесів у постсоціалістичних країнах залишається, оскільки активність інститутів громадянського суспільства є невисокою і вони не можуть стати флагманами реформ.

При оцінці поточної ситуації в країні й перспектив її розвитку нам треба системно подивитись на долю існуючої Конституції України. Чи забезпечує вона необхідну модернізацію держави?

За оцінками вітчизняних і зарубіжних експертів вона є однією з найкращих у Європі. При всіх своїх недоліках вона дозволяє модернізувати державу, забезпечити гарантії основних прав і свобод громадян і ефективну діяльність органів влади. Крім того, не варто забувати, що в країні з нестійкою традицією ставлення до права усталеність основного закону – самостійна політична й правова цінність. Тому зміни в Конституцію України варто вносити обережно й виважено.

Потрібна додаткова дискусія про форму республіки й оптимальну формулу взаємодії гілок влади. До того ж в дискусії повинні брати участь не тільки депутати Верховної Ради, а й весь народ. Тут можливі плебісцити й референдум з окремих питань конституційних змін. Але усі рішення і закони на користь вимоги визнавати чи не визнавати певний політичний режим як добрий і справедливий повинні бути легітимними. Процесом визнання загальної прийнятості тієї чи тієї політичної організації суспільства є легітимація (Див.: Є.К.Бистрицький. Легітимація як дієве філософське поняття) [3].

Одним із завдань модернізації держави є приборкання української бюрократії в центрі й регіонах. Тут потрібні не тільки гасла і заклики, а й відповідні закони і заходи ефективного контролю. Потрібні ефективні закони про опозицію, про лобізм та інші.

Але і сьогодні очевидно, що не достатньо механізмів формування Кабінету Міністрів України спільними зусиллями Президента і Верховної Ради, особливо при наявності більшості в парламенті. А щоб таку більшість формувати, мабуть, 5% прохідний бар'єр політичних партій може виявитися занижким. Наприклад, у Росії прохідний бар'єр є на рівні 7%, що дає змогу більш ефективно структурувати парламент.

Найбільш ефективні політично однорідні уряди, які долають політичну і відомчу роз'єднаність правлячих груп еліти, розробляють урядову політику на основі партійних програм. Але сьогоднішня реальність України – це коаліційний уряд, з усіма його перевагами і недоліками. Головним завданням у цьому випадку є – не допустити протистояння уряду і парламенту, уряду і президентської адміністрації, зберігати коаліційну дисципліну, не допускати серйозних розходжень в оцінці перспектив країни між фракціями, які входять до парламентської більшості.

Варто зазначити, що важливою проблемою законодавчої і виконавчої влади є адміністративна реформа. Тут багато невирішених питань на центральному і регіональному рівнях, особливо через розхо-

дження національного інтересу та інтересів бюрократії. Нація зацікавлена в оптимізації територіального поділу країни, системи управління. Бюрократія хоче залишити все так, як є. У радянські часи ці проблеми вирішувалися волюнтаристськи. Сьогодні потрібні інші підходи – демократичні. Але й розгулу демократії тут не повинно бути. Національний інтерес, оптимізація систем управління країною – це фактори, які повинні бути на першому місці. Потрібна системна корекція законодавства про регіони, про місцеве самоврядування, потрібна політична воля парламенту й уряду, їх безпосередня соціальна відповідальність в проведенні виваженої адміністративної реформи, щоб стратегічно розв'язати проблему (Див.: А.М.Єрмоленко. Соціальна відповідальність як основна цінність інституалізації сучасного суспільства) [4].

Безумовно, ми окреслили лише частину проблем, які треба вирішити, щоб модернізувати державу. Це іноді особиста точка зору дослідника. Тим більше, що дискусія з цих проблем в Україні йде постійно і кожен має право висловити свою точку зору, тим більше в дослідженнях, які відносяться до визначення шляхів історичного розвитку.

Важливим і небезпечним фактом теперішнього суспільного розвитку є відсутність стратегічного соціального замовлення на розвиток суспільствознавства. Якщо ж суспільствознавство розвивається хаотично, то не існує наукового забезпечення реформ. Тому все частіше в ЗМІ піднімаються питання щодо перспектив розвитку суспільної науки в Україні, ролі науки й освіти в здійсненні сучасної модернізації України.

Хоча якщо залишити в стороні корпоративні дискусії в науці, боротьбу за адміністративні «крісла», то можна констатувати: 1) природничі науки ще в ХХ ст. не тільки довели практичне значення наукового знання, але й інтелектуально, і матеріально перетворили світ. Суспільство в глобальному масштабі має замовлення на нове наукове знання, але не в Україні, і наскільки може оплачує його; 2) суспільні науки теж довели свою практичну значимість, коли забезпечили Заходу перемогу в «холодній війні». Є потреба їхнього розвитку і в Україні, якщо ми дійсно хочемо збудувати демократичну, правову, соціальну та інформаційно вільну державу і перемогти у війні на сході України.

Дійсно, існує багато проблем, пов'язаних з новими організаційними технологіями в науці, потрібно більш ґрунтовне фінансування науки, зокрема і суспільної, але поки що держава не може, а інколи не бажає надати потрібне фінансування науці. Щодо оптимізації організаційних форм наукових досліджень, то тут держава може спонукати наукове співтовариство до реформ більше фінансовими засобами через держзамовлення, законодавством і менше командами «шикуйся» або «розійтись».

На початку ХХІ ст. потреба на нове знання, на інновації в матеріальному і духовному виробництві стала життєво необхідною. Суспільство, держава, які розвивають освіту і науку, швидко прогресують. Які не розвивають – стають науково-технічними та інтелектуальними аутсайдерами, сьогодні освіта і наука – головний цивілізаційний фактор. Хто з політиків України не розуміє цього, той не розуміє перспективи країни (Див.: Кайку Мічіо. Майбутнє розуму. Наукові спроби досягнути, вдосконалити і підсилити інтелект) [5].

Нова українська влада, в переважній більшості, орієнтується на помірковану (інколи мляву) стратегію підтримки освіти і науки, хоча інколи і звучать слова, що освіта і наука є пріоритетами державної політики. Кожний новий уряд заявляє, що в наступні роки планується значно покращити фінансування освіти і науки. Такі заяви свідчать, що дійсно визріла проблема нового підходу не тільки до природничих, але й до суспільних наук. Суспільство і держава готові піти на їхнє більш масштабне фінансування. Але тільки у випадку, коли вони готові виконувати великі й актуальні практичні проекти. Будь-якому сучасному демократичному суспільству фундаментальна (теоретична) суспільна наука потрібна, але ще більш потрібне наукове обґрунтування економічної, політичної, правової й адміністративної реформ, потрібні практичні рекомендації у сферах внутрішньої й зовнішньої політики.

Внутрішня організація науки, взаємозв'язок університетів, НАН України і галузевих академій, кадрове оновлення в науці – усе це повинно вирішити саме наукове співтовариство. Але, безумовно, за допомогою держави, яка зацікавлена у створенні, підтримці і розвитку інституційно стабільних і ефективних наукових колективів. Без критеріїв ефективності суспільної науки нам не обійтися. А такими критеріями можуть бути тільки практична ефективність і гуманістичність.

Суспільні науки, на нашу думку, повинні жити на умовах накопичення і розвитку раціонального знання, а не ірраціонального. Тому треба досить критично ставитись до псевдонауковців. Розуміння істинного значення суспільної науки прийде обов'язково, але й самі науковці повинні довести, що вони потрібні й ефективні.

При цьому науковці повинні переглянути деякі свої позиції. В першу чергу це стосується критичного ставлення до можливостей наближення до істини, розуміння того, що істина відносна на кожному історичному етапі, хоча можна прагнути наблизитись до абсолютної істини. І не треба притримуватися наукової догми про існування «істинної побудови українського суспільства», наводячи деякі історичні ідеалізовані приклади. Слід розуміти, що не була ідеальною демократією Запорізька Січ, не була ідеальною держава Б. Хмельницького.

Сьогодні стоїть завдання розбудови демократичної, соціально-правової держави – України – через розуміння і критичне ставлення до минулого і сьогодення. У суспільній науці необхідно виробляти фундаментальні й утилітарно-прикладні знання, щоб реалізувати цей історичний проект (Див.: П.А.Кравченко. Ідетичність та національна історична освіта) [6].

Варто підкреслити також, що стратегія демократичного розвитку України – утвердження демократичних цінностей, збалансованої й ефективної взаємодії гілок влади, подолання конфліктогенності суспільства. На це повинна бути зорієнтована громадська думка і діяльність еліти.

Демократичний шлях розвитку України – це не чергова модель передвиборчої стратегії й не інтерес однієї частини політичної й духовної еліти країни. Це цивілізаційний процес об'єктивного характеру. Історія світу і Європи після Другої світової війни свідчить: по-перше, демократизація процесів внутрішньополітичного й зовнішньополітичного життя країн, регіонів, усього світу – це глобальна тенденція розвитку людської цивілізації; по-друге, нові країни, особливо ті, які пройшли етап тоталітаризму, досягають найбільших успіхів якраз через демократизацію суспільного життя в політиці, економіці, культурі; по-третє, значна частина конфліктів у країні, нерозв'язаних проблем в економіці, політиці та культурі породжена гальмуванням процесів демократизації.

Стан демократії в Україні не може задовольнити ані демократично орієнтованих політиків, ані український народ, ані міжнародні організації, які спостерігають за становленням України як сучасної держави і які бажали б бачити нас у колі демократичних країн. Дійсно, наші досягнення в цій сфері ще досить скромні. Свобода слова зупинилася на етапі свободи простого говоріння й взаємних образ, права людини реально не гарантовані владою, судом та іншими правоохоронними органами, громадянське суспільство маловпливове. Навіть ЗМІ втрачають роль захисника прав і свобод громадянина. Виникають питання: чому у нас такий стан демократії? що заважає утвердженню демократичних цінностей в Україні? Чому багато статей, розмов, інтерв'ю про демократію, а народ сприймає владу як антидемократичну, інколи навіть як антинародну? Без відповіді на ці питання важко робити наступні кроки в демократизації суспільного життя.

В першу чергу слід констатувати, що в Україні на сьогодні низька ступінь демократичності, а відповідно й ефективності системи влади. Різні гілки влади по-своєму трактують національні інтереси, конфліктують між собою за політичний і економічний вплив на суспільні про-

цеси, нерідко з різних позицій тлумачать наші інтереси перед зарубіжними партнерами. Недостатньо демократична, розколота влада не може повести за собою народ на досягнення нових історичних рубежів, не може створити позитивний імідж України у світі. Отже, найголовніше завдання сьогодення моменту – це продовження процесу створення демократичної, народної влади, яка б була єдиною у відстоюванні докорінних українських інтересів у внутрішній і зовнішній політиці. Без розв'язання цього завдання неможливо отримати довіру ні українського народу, ні зарубіжних партнерів, неможливо реалізувати історичний проект нової, незалежної України.

Для розуміння складності ситуації в піднятті рівня демократичності й ефективності влади варто назвати ще декілька факторів, які заважають утвердженню демократичних цінностей в Україні:

- бюрократизованість апаратів і управлінських процедур у державній владі й самоуправлінні на тлі ще низької політичної й управлінської культури чиновництва;

- низька законослухняність усіх рівнів влади, навіть на вищих щаблях політичного управління. Через це все більше громадян України, не знаходячи захисту в Україні, звертаються до Європейського суду;

- корупція не тільки у верхніх ешелонах влади, але й на низовому рівні, коли так звана «побутова» корупція стає звичним стилем повсякденного життя;

- на жаль, недостатньо розвинена політична й правова культура населення, яке не може внаслідок цього відстояти свої права й свободи, потрапляє в неправову залежність від чиновника, правоохоронця, підприємця й просто нахабного правопорушника.

Можна було б називати й інші фактори. Але й перерахованих достатньо, щоб показати наявність комплексу суперечливих проблем у перетворенні нашої держави в дійсно демократичну, правову, соціальну.

Заважає утвердженню демократичного процесу в Україні до цього часу методологічно й історично не розв'язана проблема вибору дійсних зразків. Ми взяли курс на розбудову демократичної, правової, соціальної держави. Але які зразки її брати – чужі: європейські, американські, японські, російські; свої – які треба шукати в історії козацтва? Може, за кордоном правильні зразки демократії, а в нас неправильні? Тут, мабуть, правильне рішення в теоретичному й практичному планах підказують наші предки: «чужого навчайтесь й свого не цурайтесь». Нам потрібно уважно дивитися на свій національний ґрунт – що на ньому буде рости, а що не буде. Тільки ми повинні визначити, яка в нас демократія: правильна чи неправильна? І в національному зрізі, і в міжнародному. Тому побудувати нормальне демократичне суспільство

без поглибленого аналізу власних і зарубіжних цінностей демократії буде важко. Як, власне, й без аналізу перспективи – яке суспільство хочемо збудувати?

Основне питання демократизації українського суспільства давно відоме. Демократизація в сучасному українському розумінні – це створення сприятливих умов реалізації прав і свобод людини з одночасним виконанням її обов'язків. У теорії це просто, на практиці складніше.

Конституція України гарантує права, свободи нашого громадянина й громадян інших країн, якщо вони перебувають на нашій території. Те саме з обов'язками, які визначені Конституцією. На практиці захист прав і свобод громадянина стає не обов'язком закону, влади, правоохоронних органів, – як це повинно бути, – а особистою справою громадянина, яку досить часто ігнорує й держава, і громадянське суспільство.

Виходячи з головного питання демократизації суспільного життя, – створення умов реалізації прав, свобод і обов'язків особистості, – розкривається спектр проблем, які необхідно Україні розв'язати.

- Збалансованість і усталеність Конституції України. Якщо Конституція змінюється кожні декілька років, вона ніколи не стане «Основним законом» життя країни. Що це за закон, який не є усталеним і змінюється під кожний наступний режим, під наступного політичного лідера.

- Недосконалість законодавства про вибори. Верховна Рада згадує цю проблему безпосередньо перед виборами до парламенту й місцевих органів влади. І починає хаотично, поспіхом вносити зміни до законів про вибори. Це породжує під час кожних виборів зайві конфлікти й політичну напруженість. В зв'язку з цим слід відмітити, що по-перше, робота з удосконалення законодавства про вибори повинна здійснюватися постійно, й не менше ніж за шість місяців до чергових виборів жодні зміни до законів вноситися не повинні. Політичні сили мають право конкурувати за заздалегідь відомими політичними й правовими нормами. По-друге, позитивом для країни було б існування стійкого законодавства про вибори, норми якого відповідали б законам країн Європейського Союзу, до якого ми прагнемо вступити.

- Подолання надмірної бюрократизації державного управління й органів самоуправління, яка суттєво знижує ефективність влади й гальмує демократичні реформи. Ми розуміємо, що бюрократія є необхідним елементом систем управління. Але бюрократ – освічений і демократичний спеціаліст – це необхідний елемент ефективної влади. А неосвічений волонтарист – це якщо не ворог, то гальмо розбудови демократичної, правової держави. Тому підготовка, підбір і розстановка кваліфікованих кадрів, підняття рівня їхньої управлінської й загальної культури – важлива проблема демократизації життя країни.

• У той же час хибним шляхом управлінських реорганізацій є створення все нових управлінських структур, які реально не потрібні, які породжують нові бюрократичні перепони у взаємовідносинах влади й населення, не сприяють демократизації суспільного життя. У суспільстві постійно виникають нові проблеми, які вимагають свого розв'язання. Але теорія й практика суспільного розвитку свідчать, що є помилкою кожен нову проблему розв'язувати обов'язково організаційним шляхом, створюючи нову управлінську структуру. По-перше, більшість проблем породжуються існуючими управлінськими структурами або їхньою бездіяльністю, нефункціональністю. Тому проблеми повинні розв'язуватися цими структурами через їх модернізацію, якщо вони не функціональні. По-друге, значна частина нових проблем може успішно розв'язуватися за участю функціонуючих органів влади й самоуправління. По-третє, якщо кожен нову проблему ми будемо розв'язувати лише створенням нових організаційних структур, то дуже швидко все доросле населення України рекрутуємо в управлінські апарати. Це буде не демократизація управління, а його хаотизація.

• Підняття рівня політичної й правової культури населення. Сучасний рівень політичної й правової культури населення України у першу чергу зумовлений історичною й сучасною практикою. Історично народ України протистояв владі як чужій, а століттями і як чужоземній, не поважав закони, які встановлювала ця влада. Тому за зовнішньою лояльністю до влади ховався незаконослухняний громадянин, який учився не виконувати, обходити будь-які закони. Сучасний розвиток України мало що змінив у відношенні громадянина як до влади, так і до закону.

Повернути народу довіру до влади й повагу до закону – складна справа. По-перше, влада повинна повсякденно доводити народу, що вона виражає його інтереси, працює в інтересах громадянина, отже, є народною. По-друге, українські закони повинні захищати у першу чергу інтереси народу, а в другу – фінансово-промислових груп і підприємців. По-третє, залишається актуальним завданням створення системи виховної, агітаційної роботи з населенням у вищих навчальних закладах, школах, щоб підняти рівень моральності суспільства, загальної, політичної й правової культури. Тут влада, інститути громадянського суспільства, у першу чергу церква, ЗМІ, повинні діяти цілеспрямовано, спільно. І тут виховання історією повинно стати повноправним видом виховання не тільки дітей, а й дорослих.

Таким чином, мова йде про подальший розвиток української моделі демократії, яка б поєднала національний і світовий досвід демократизації суспільного життя. А це означає, що нам не потрібна стра-

тегія імпорту демократії в Україну, в розрахунок, що наші світові партнери прийдуть і збудують нам демократію. Потрібно просувати процес демократизації, у першу чергу спираючись на внутрішній потенціал країни, на її історію, освіту, науку, а вже потім на залучення світового досвіду. Без позитивної трансформації національного характеру, ціннісних орієнтацій населення країни будь-які обмежені інформаційно-пропагандистські кампанії дадуть короточасний ефект.

Література

1. Попович М.В. Червоне століття /М.В.Попович. – К.: ФОЛІО, 2015. – 992 с.
2. Лук'яненко Л.Г. Де ти, доле України? /Л.Г.Лук'яненко. – К.: Вид-во ПП «Телерадіокомпанія “ІК”», 2011. – 267 с.
3. Бистрицький Є.К. Легітимація як дієве філософське поняття /Є.К.Бистрицький // Філософська думка. – 2009. – №5. – С. 49-59.
4. Єрмоленко А.М. Соціальна відповідальність як основна цінність інституалізації сучасного суспільства / Відпов. редактор А.М.Єрмоленко. – К.: Наукова думка, 2016. – 302 с.
5. Кайку Мічіо. Майбутнє розуму. Наукові спроби досягнути, вдосконалити і підсилити інтелект /Переклад з англ. Анжела Кам'янець. – Львів: Літопис, 2017. – 408 с.
6. Кравченко П.А. Ідентичність та національна історична освіта / П.А.Кравченко // Філософські обрії: наук.-теор. журнал / Ін-т філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, Полт. нац. пед. ун-т імені В.Г.Короленка. – Вип. 38. – К.; Полтава, 2017. – С. 30-40.

1. Popovič M.V. Červone stolittâ /M.V.Popovič. – K.: FOLIO, 2015. – 992 s.
2. Luk'ânenko L.G. De ti, dole Ukraïni? /L.G.Luk'ânenko. – K.: Vid-vo PP «Teleradiokompaniâ “IK”», 2011. – 267 s.
3. Bistic'kij Ê.K. Legitimaciâ âk diève filosof's'ke ponâttâ /Ê.K.Bistic'kij // Filosof's'ka dumka. – 2009. – #5. – S. 49-59.
4. Êrmolenko A.M. Social'na vidpovidal'nist' âk osnovna cinnist' instutualizacij sučasnogo suspil'stva / Vidpov. redaktor A.M.Êrmolenko. – K.: Naukova dumka, 2016. – 302 s.
5. Kajku Mičio. Majbutnê rozumu. Naukovi sprobï osâgnuti, vdoskonaliti i pidsiliti intelekt /Pereklad z ang. Anžela Kam'âneč'. – L'viv: Litopis, 2017. – 408 s.
6. Kravčenko P.A. Îdentičnist' ta nacional'na istorična osvita / P.A.Kravčenko // Filosof's'ki obrïi: nauk.-teor. žurnal / În-t filosofii imeni G.S.Skovorodi NAN Ukraïni, Polt. nac. ped. un-t imeni V.G.Korolenka. – Vip. 38. – K.; Poltava, 2017. – S. 30-40.

Kravchenko P.A. Melnik A.I.

**DEMOCRATIZATION OF MODERN UKRAINIAN GOVERNMENT:
THEORETICAL-PRACTICAL BASIS**

The strategy of democratic development is in the establishment of democratic values, in balanced and effective interaction of branches of power, in overcoming the conflicts of the society, in solving economic problems. Nowadays the main task is to optimize the process of creating a democratic, popular power that would be the only one in defending radical Ukrainian interests in domestic and foreign policy, would combine national and world experience in the democratization of public life. The main issue of democratization of Ukrainian society is the creation of favorable conditions for the realization of human rights and freedoms at the same time with their responsibilities.

Taking these facts into consideration the range of problems is to be solved in Ukraine. They are: 1. To maintain the balance and steadiness of the Constitution of Ukraine; 2. To carry out the work continuously on the improvement of the electoral law, until the establishment of a stable law, the rules of which would be in accordance with the laws of the countries of the European Union. 3. To overcome excessive bureaucratization of public administration and self-government bodies, to train and select skilled personnel, and raise their level of managerial and general culture. 4. To modernize the management structures, rather than create a new ones. 5. To increase the level of political and legal culture of the population which was developed under the condition of historical practice. The people of Ukraine resisted the authorities as strangers, and for centuries as well as foreign ones, did not respect the laws that this power established. Therefore, outside loyalty to the authorities a law-abiding citizen who learned not to be active, but to circumvent the laws was hidden. It is necessary to return the people's trust the authorities and respect for the law, regardless of which social group belongs to the same citizen. 6. Creation of a system of educational propaganda work with the population in all educational institutions in order to raise the level of morality of society, the general political and legal culture. Bringing up the generation with the help of history should become a full-fledged kind of education for children and adults. Ukraine does not need a strategy of importing democracy. It is necessary to realize the internal potential of the country, its history, education and science, and then to engage world experience. Without a positive transformation of the national character, value orientations of the population of the country, any limited informational propaganda campaigns will produce a short-term effect.

Key words: bureaucratization of management, power, experience, law, history, political and legal culture, strategy of development.

Надійшла до редакції 19.12.2017 р.